

Сойко І. М., к.пед.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Анотація. У статті досліджено актуальну проблему формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Обґрунтовано, що професійна компетентність вчителя розвиваються не лише в процесі опанування циклу психолого-педагогічних і дидактико-методичних дисциплін, а за допомогою всієї системи професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Розкрито, що підготовка професійно компетентного вчителя є одним з актуальних завдань і предметом наукових дискусій та роздумів учених сучасності й минулого.

Ключові слова: професійна компетентність, учитель початкових класів, вищий навчальний заклад.

Аннотация. В статье исследована актуальная проблема формирования профессиональной компетентности будущего учителя начальных классов. Обосновано, что профессиональная компетентность учителя развивается не только в процессе овладения циклом психолого-педагогических и дидактико-методических дисциплин, но и с помощью всей системы профессиональной подготовки в высшем учебном заведении. Раскрыто, что подготовка профессионального компетентного учителя является одной из актуальных задач и предметом научных дискуссий и размышлений ученых современности и прошлого.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, учитель начальных классов, высшее учебное заведение.

Annotation. The article deals with current issues of future primary school teacher professional competence formation. Professional competence of teachers is developed not only in the process of mastering the cycle of psycho-pedagogical and didactic-methodical disciplines, but with the help of the entire training system in higher education establishment. It is disclosed that the training of professionally competent teacher is one of the urgent tasks and the subject of scientific discussions and reflection.

Key word: professional competence, primary school teacher, higher education establishment.

На сучасному етапі розвитку України, за умов постійних соціально-економічних і політичних дестабілізуючих криз, важливою і такою, що відіграє особливу фундаментальну роль у житті кожної людини є вища освіта. Сьогодні вона не тільки виконує свою основну функцію – формування професіонала, а й для більшості молодих людей стає обов'язковим етапом у житті. Це гостро ставить перед нами проблему якості вищої педагогічної освіти. Важко не погодитись, що зміни, які відбуваються в усіх життєвих сферах зумовлюють потребу перетворення, оновлення і зміцнення системи вищої педагогічної освіти.

У державних та міжнародних документах, які присвячені проблемам вищої освіти наголошується на необхідності формування нової генерації педагогічних кадрів, підготовленої до якісного забезпечення освітніх потреб особистості, розвитку її інтелектуального та культурного потенціалу.

Виявлення й оцінка ціннісних пріоритетів сучасного педагога, розвиток його аксіосфери, аксіологізація професійно-педагогічної діяльності, розробка інваріантного ядра ціннісноорієнтаційних якостей особистості майбутнього вчителя, дослідження специфіки ціннісних орієнтацій у процесі його професійної підготовки – питання, які набувають на сьогодні стратегічного характеру і є одними з найважливіших й актуальних завдань вищої педагогічної школи.

Вітчизняні вчені приділяють велику увагу дослідженню зазначеної проблеми. Так, Ф. Гоноболін та В. Сластьонін визначили вимоги до учительської професії; А. Маркова розкрила уміння і якості, необхідні майбутньому вчителю; В. Сластьонін розробив професіограми, Н. Кузьміна – модель діяльності учителя; розвиток професійної компетентності педагогів у системі методичної роботи на рівні навчального закладу досліджували М. Кравцов, В. Олійник, В. Пекельна та Л. Шевчук. Питання розвитку професійної компетентності педагогів у процесі підготовки розкрили А. Вербицький, А. Даринський, В. Кучинський, В. Максимова, М. Нечаєв, А. Нікуліна, В. Ушаков, С. Вітвицька, А. Дубасенюк, М. Левківський, Н. Босак та Л. Голованчук.

Однак, сьогодні питання формування професійної компетентності вчителя початкових класів постає особливо гостро і потребує всебічного комплексного вивчення, оскільки воно пов'язане з нинішніми тенденціями розвитку українського суспільства.

Метою нашого дослідження є розкриття особливості формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Завдання нашої роботи є уточнення поняття «професійна компетентність вчителя початкової школи», класифікація професійних компетентностей вчителя початкової школи, характеристика професійно-діяльнісного, комунікативного та особистісного компонентів професійної компетентності

педагога й виокремлення шляхів їх формування в майбутніх учителів початкової школи.

Завдяки діяльності вчителя реалізується державна політика у створенні інтелектуального, духовного потенціалу нації, розвитку вітчизняної науки, техніки і культури, збереженні і примноженні культурної спадщини й формуванні людини майбутнього, а також забезпечується Конституційне право громадян України на здобуття повної загальної середньої освіти. Все це актуалізує проблему підготовки вчителя, його професійного становлення і розвитку професійної компетентності. Саме компетентнісний підхід розглядається як один із важливих концептуальних принципів, який визначає сучасну методологію оновлення змісту освіти.

Професійна компетентність у педагогічній сфері розглядається як «професійна компетентність учителя», «педагогічна компетентність», «професійно-педагогічна компетентність», але ці терміни позначають одне й те саме поняття. Ми використовуємо термін «професійна компетентність учителя», під яким розуміємо властивість особистості, що проявляється у здатності до педагогічної діяльності; єдність теоретичної й практичної готовності педагога до здійснення професійної діяльності [1, с. 53–55].

Поняття професійної компетентності вчителя формулюється в довідковій літературі таким чином: «володіння вчителем необхідною кількістю знань, вмій і навичок, що визначають сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування і особистості вчителя як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості» [2, с. 62]. Проте єдиного підходу до визначення поняття «професійна компетентність вчителя» немає.

Необхідність формування професійної компетентності у студентів вищих педагогічних закладів освіти в сучасних умовах обумовлюється соціально-економічними реформами, які проводяться в Україні і потребують підготовки компетентних фахівців; входженням України в європейський простір та переходом на багаторівневу систему освіти. У зв'язку з цим підвищується рівень вимог суспільства до фахівця, виникає необхідність висококваліфікованих педагогічних кадрів, здатних підготувати підрастаюче покоління до життя в сучасному суспільстві.

Фундаментальні знання спрямовані на перебудову структури і змісту наукового знання, встановлення таких зв'язків між навчальними дисциплінами, які дозволять сформувати у майбутніх спеціалістів цілісне уявлення про педагогічну діяльність і підвищать рівень застосування ними знань та активне їх використання в практичній діяльності.

Аналіз загальнотеоретичних підходів до розуміння категорії «професійна компетентність» дозволяє охарактеризувати це поняття, розкрити його зміст через структуру компонентів, необхідних для успішного здійснення педагогічної діяльності з урахуванням специфіки викладання в початкових класах. Специфіку компетентності вчителя початкових класів обумовлюють

цілі і завдання виховання та навчання, створення умов для розвитку особистості дитини, вікові особливості школярів, зміна сучасної парадигми освіти та ін.

Основними компонентами професійної компетентності фахівця, які необхідно сформувані у студента педагогічного вищого навчального закладу, визначені:

1. Знання – логічна інформація про навколишній і внутрішній світ людини, зафіксована в її свідомості.

2. Вміння – психічні утворення, які полягають у засвоєнні людиною способів і навичок діяльності.

3. Навички – дії, сформовані в процесі повторення і доведення до автоматизму.

4. Професійна позиція – система сформованих установок і орієнтацій, відношення і оцінок внутрішнього і навколишнього досвіду, реальності та перспектив, а також домагань, які визначають характер дій та поведінки. Процес формування професійної позиції базується на спрямованості особистості.

5. Індивідуально-психологічні особливості людини – поєднання різних структурно-функціональних компонентів психіки, які визначають індивідуальність, стиль діяльності, поведінки і виявляються в якостях особистості.

6. Акмеологічні варіанти – внутрішні збудники, які обумовлюють потребу в саморозвитку, творчості та самовдосконалення [3, с.152].

Випускник вищого педагогічного закладу не може одразу виявити вищий рівень компетентності, однак повинен визнавати гуманістичні цінності, основи педагогічної професії та володіти засобами, які б допомогли йому вдосконалюватися професійно.

Отже, вихідними положеннями аналізу змісту вищої професійно-педагогічної освіти, підготовки майбутнього вчителя початкових класів є:

- виявлення фахової насиченості змісту освіти;
- визначення дисциплін, що спрямовані на формування професійної компетентності майбутнього вчителя в основних структурних циклах педагогічної освіти;
- особистісно-орієнтована спрямованість змісту навчальних дисциплін;
- наявність у навчальних планах спецкурсів, які частково стосуються проблеми педагогічної професії на теоретичному й практичному рівнях;
- взаємозв'язок дисциплін структурних циклів педагогічної освіти на основі дотримання дидактичних принципів послідовності, – системності, цілісності, інтеграції і диференціації [4, с. 16–18].

Для успішного формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у вищому навчальному закладі необхідно виділити такі умови:

1. Ціннісно-змістове самовизначення студентів по відношенню до професійно-педагогічної діяльності. Мотивація навчальної діяльності виступає однією з важливих умов формування професійної компетентності, оскільки мотивація на навчання, усвідомлення і цілеспрямованість діяльності студента в сукупності визначають суть його навчально-пізнавальної і майбутньої професійно-педагогічної діяльності.

2. Динамічний професійний розвиток студента в контексті задоволення його ведучих особистісних потреб із моменту вступу до педагогічного ВНЗ через стадію самостійного і усвідомленого прийняття професії до творчої самореалізації особистості.

3. Врахування цілей сучасної школи чи інших педагогічних систем та загальних тенденцій їх розвитку в змісті психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців. Ця умова реалізується через зміст навчальних дисциплін, тематику курсових і дипломних робіт, а також зміст педагогічних, виробничих та методичних практик.

4. Врахування в змісті й методиках викладання психолого-педагогічних дисциплін тенденцій розвитку наук, які забезпечують розвиток педагогічних систем.

5. Творча взаємодія викладачів і студентів у навчально-виховному процесі.

6. Орієнтація майбутнього вчителя на самооцінку професійної компетентності – вміння оцінювати свої можливості. Використання нових інформаційних технологій навчання на заняттях з дисциплін циклу професійної та практичної підготовки. Впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП). Запровадження КМСОНП є важливим фактором для стимулювання ефективної роботи викладача і студента, збільшення часу їх безпосереднього індивідуального спілкування в процесі навчання. Основними ознаками кредитно-модульної технології навчання є:

- засвоєння навчального матеріалу блоками (модулями);
- індивідуалізація процесу навчання;
- рівномірна робота студентів протягом семестру;
- підвищення об'єктивності оцінювання знань, умінь і навичок;
- впровадження тестового контролю перевірки знань студентів (поточні, підсумкові тестові завдання, тести для самоконтролю);
- вчасна корекція навчальної діяльності;
- стимулювання систематичної навчальної праці студентів;
- активізація самостійної пізнавальної діяльності;
- залучення студентів до науково-дослідної роботи;
- підвищення відповідальності студентів за результати своєї праці;
- впровадження індивідуального навчального плану;
- виховання компетентного фахівця тощо [5, с. 5].

Пріоритетними є методи навчання, які базуються на демократичному стилі взаємодії учасників навчального процесу. Ці методи спрямовані на самостійне вирішення проблеми, сприяють розвитку мислення, ініціативи та творчості. До них відносяться рольові та ділові ігри, майстер-класи, ситуаційні вправи, диспути, бесіди, лекції, семінари, практичні, консультації, індивідуальні заняття, навчальні проекти, круглі столи, тренінги, тести, педагогічна практика, самостійна та науково-дослідна робота тощо. Зокрема, тестовий контроль є доволі об'єктивним засобом виявлення досягнень студентів. Він дає змогу перевірити більший обсяг навчального матеріалу, причому зменшує тривожність студентів, підвищує їхню уважність та відповідає таким вимогам, як: валідність, надійність, об'єктивність, точність.

На відміну від традиційної освіти, орієнтованої на засвоєння знань, компетентнісне навчання спрямоване на придбання окрім знань, умінь, навичок, ще і досвіду практичної діяльності з метою формування у студентів професійно і соціально значущих компетентностей.

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що сучасний учитель повинен уміти творчо засвоювати знання та критично осмислювати здобуту з різних джерел інформацію. Якщо педагог не буде слідкувати за досягненнями психолого-педагогічної науки, не оволодіватиме інноваційними технологіями та інтерактивними методиками, не навчиться впроваджувати ІКТ та ППД – такий учитель не зможе забезпечити якісної освіти та дати оптимальний результат.

1. Агейкіна-Старченко Т. Інтерактивні методи розвитку профкомпетентності / Т. Агейкіна-Старченко // Відкритий урок : розробки, технології, досвід. – 2010. – № 10. – С. 53–55. 2. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 629 с. 3. Гура О. І. Педагогіка вищої школи : вступ до спеціальності / О. І. Гура : Навч. посіб. для студентів ВНЗ. – К., 2005. – 178 с. 4. Баранова С. Особливості формування професійної компетентності вчителя / С. Баранова // Сучасна школа України. Шкільний світ. – 2009. – № 2. – С. 16–18. 5. Баркасі В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов / В. В. Баркасі // Дис... канд. пед. наук: 13.00.04. – Одеса, 2004. – 252 с.

Рецензент: д.пед.н., професор Г. П. Коваль.